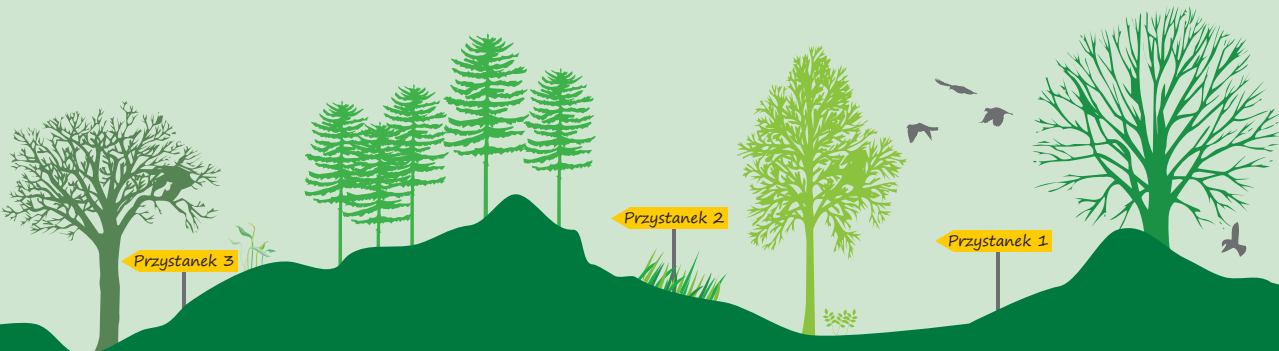

Ptaki okolic Bradowca

edukacyjna ścieżka przyrodnicza

Publikacja wydana została w ramach projektu „Inwentaryzacja kluczowych gatunków ptaków polskich Karpat oraz stworzenie systemu ich monitorowania i ochrony” współfinansowanego przez Szwajcarię w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

Edukacyjną ścieżkę przyrodniczą „Ptaki okolic Bradowca” przygotowało Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków we współpracy z Leśnym Zakładem Doświadczalnym w Krynicy-Zdroju.

Autorzy tekstów
Aleksandra Pępkowska-Król, Rafał Bobrek

Korekta językowa
Jolanta Tyczyńska

Projekt, skład i łamanie
Larus Studio Witold Ziaja

© Copyright Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Marki 2016
Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
ul. Odrowąża 24, 05-270 Marki
www.otop.org.pl

ISBN 978-83-89830-25-8

Ptaki okolic Bradowca

– edukacyjna ścieżka przyrodnicza

Zapraszamy na spacer po zboczu Bradowca – wzniesienia wschodniej części Pasma Jaworzyny Krynickiej sięgającego 770 m n.p.m., górującego malowniczo nad Tyliczem. Będzie to spacer ornitologiczny, podczas którego zwrócimy uwagę na zespół ptaków (inaczej awifaunę) i najciekawsze aspekty związane z ich biologią i ochroną.

Ścieżka „Ptaki okolic Bradowca” rozpoczyna się i kończy na **biwaku Kamienny Krąg** znajdującym się przy drodze Tylicz–Powroźnik, w odległości ok. 1 km za Stacją Narciarską Tylicz, jadąc w kierunku Powroźnika. Jej długość to 3,7 km, których przejście zajmuje ok. 3 godziny. Szczegółowo przebieg trasy przedstawiono na mapie.

Docierając do kolejnych przystanków, będziemy poznawać ptaki leśne, ptaki terenów otwartych, ptaki

Przystanek 1

Długość trasy:
3,7 km

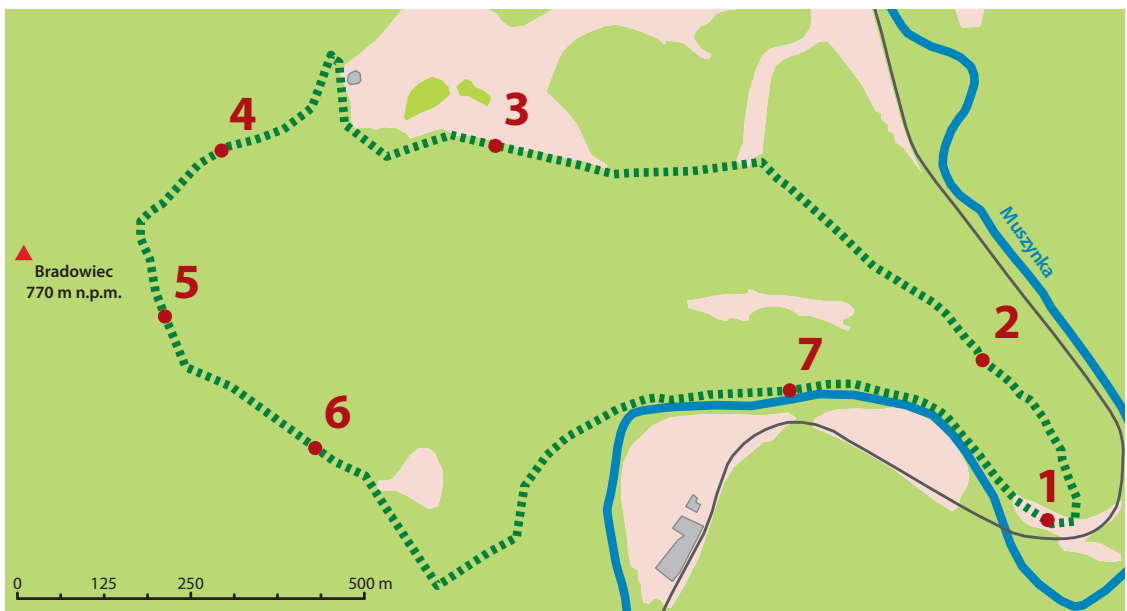
Czas przejścia:
ok. 3 godz.

Różnica wysokości:
ok. 190 m (540–730 m n.p.m.)

Trudność:
trasa o średnim stopniu trudności

Przystanki ścieżki:

1. Ptaki okolic Bradowca
2. Ptaki karpackich lasów
3. Ptaki terenów otwartych
4. Ptaki w piętrach lasu
5. Rok w życiu ptaka
6. Martwe drzewa w lesie
7. Ptaki nad rzeką

Legenda

przebieg ścieżki	las	łąka	rzeka
przystanek ścieżki	zabudowa	droga	szczyt Bradowca

Potok Muszynka
(fot. Aleksandra Pępkowska-Król)

Widok na Beskid Niski
(fot. Aleksandra Pępkowska-Król)

Las na zboczach Bradowca
(fot. Aleksandra Pępkowska-Król)

związane z zamierającymi i martwymi drzewami i wreszcie ptaki nadrzeczne. Przez cały rok obecne są tu sikory – sosnówki, bogatki i modraszki, a także raniuszki, czyże i krzyżodzioby świerkowe. Wiosną i latem w koronach drzew i gałęziach krzewów górzakowo krzątają się zięby, pierwiosniki czy kapturki. Natomiast na tle nieba najłatwiej dostrzec szybujące myszołowy i kruki. Przy odrobinie szczęścia uda się spotkać również gatunki rzadsze, wymagające obecności dobrze zachowanych specyficznych siedlisk – np. polującego orła przedniego lub derkacza ukrywającego się pośród traw górskich łąk i pastwisk.

Obserwując ptaki, będziemy jednocześnie poznawać różne aspekty ich życia (biologii). Dzięki tej wiedzy obraz górskiej awifauny stanie się pełniejszy i łatwiej będzie zrozumieć, dlaczego jest ona tak cenna oraz co jej zagraża i dlaczego trzeba ją chronić.

Nasza wyprawa wiedzie leśnymi ścieżkami Beskidu Sądeckiego, którego niemal cały obszar objęty jest

ochroną w ramach Popradzkiego Parku Krajobrazowego oraz obszaru Natura 2000 Ostoja Popradzka PLH120019. Ochronie podlegają tu niezwykle cenne siedliska przyrodnicze, a także rzadkie i zagrożone gatunki roślin i zwierząt. Równie ważne są walory krajobrazowe i dziedzictwo kulturowe. Warto o tym pamiętać podczas górskich wycieczek i z szacunkiem oraz troską traktować tutejsze szlaki i żyjące w ich otoczeniu rośliny i zwierzęta.

Lepiejnik różowy
(fot. Aleksandra Pępkowska-Król)

Widok ze stacji narciarskiej na Tylicz i Beskid Niski
(fot. Aleksandra Pępkowska-Król)

Przystanek 2

bogatka
kos
kruk
orzechówka
rudzik
sójka
sóweczka
śpiewak
zięba

Kos *Turdus merula* (fot. Cezary Korkosz)

Ptaki karpaccich lasów

Pierwotnie niemal cały łańcuch Karpat pokrywały lasy. Na przestrzeni wieków człowiek przekształcił znaczną część regionu, zmieniając naturalne ekosystemy w zagospodarowane lasy, łąki, pola uprawne i osady. Mimo to Karpaty pozostały jednym z najbardziej zalesionych fragmentów Polski – obecnie lasy zajmują tu około 40% powierzchni. W samym Beskidzie Sądeckim lesistość jest większa i przekracza 70%. Ta wartość pokazuje, że lasy stanowią tu niezwykle ważny biotop – miejsce życia tysięcy gatunków roślin, grzybów i zwierząt.

Wśród ptaków związanych z karpaccimi lasami najliczniejszą grupę stanowią gatunki reprezentujące rząd wróblowych. Najczęściej niewielkich rozmiarów, przez co trudne do wypatrzenia w gęstych koronach, przypominają o swojej obecności śpiewem, szczególnie donośnym wczesną wiosną. Należą do nich m.in.: zięba, bogatka, rudzik oraz drozdy – kos i śpiewak. Są to z reguły ptaki rozmiaru wróbla lub

nico większe, o niewielkich wymaganiach siedliskowych, licznie zasiedlające różne typy lasów.

Większe rozmiary osiągają ptaki krukowate, z których najczęściej spotykanym w lesie jest sójka. Nierzadko udaje się usłyszeć kruka za sprawą jego donośnego gardłowego krakania. W wyższych partiach gór można również natrafić na orzechówkę. Ale nie jest to łatwe, ponieważ ten rzadki ptak, o charakterystycznym czekoladowobrązowym ubarwieniu z licznymi białymi plamkami równomiernie rozłożonymi na całym ciele, prowadzi skryty tryb życia.

Najbardziej tajemniczą grupą ptaków leśnych są sowy. Prowadzą głównie nocny tryb życia. Wtedy polują na drobne ssaki lub ptaki, natomiast za dnia chowają się w dziuplach lub gęstych koronach drzew. Przyjrzyjmy się najmniejszej z nich – sóweczce, wielkością zbliżonej do szpaka. Jest aktywna głównie o świcie i o zmierzchu, podobnie jak inne sowy jest drapieżnikiem, żywi się głównie drobnymi ptakami.

Sóweczka *Glaucidium passerinum*
(fot. Krzysztof Onikijuk)

Orzechówka *Nucifraga caryocatactes*
(fot. Grzegorz Leśniewski)

Przystanek 3

cierniówka
derkacz
gąsiorek
makolągwa
myszołów
orlik krzykliwy
orzę przedni
pliszka żółta
pokląskwa
skowronek
szczygiel
trznadel

Myszołów *Buteo buteo* (fot. Marcin Perkowski)

Ptaki terenów otwartych

Ważnym elementem krajobrazu Beskidów są tereny rolnicze. Sprzyjają one bogactwu fauny i flory regionu, ale niezwykle istotne jest również ich znaczenie kulturowe. Trudno bowiem wyobrazić sobie dziś krajobraz Karpat bez ekstensywnie użytkowanych rolniczo kwiatnych łąk czy górskich pastwisk pełnych pasących się owiec.

Z siedliskami łąk i pastwisk związany jest cały zespół ptaków, wśród których dominują wróblowe. Spotkamy tu m.in. skowronka, pokląskwę i pliszkę żółtą. Na dobrze zachowanych, ekstensywnie użytkowanych łąkach wieczorami możemy usłyszeć charakterystyczny donośny głos *kreks kreks*. Należy on do derkacza – skrytego ptaka z rodziny chruścieli, którego prawie nie sposób dostrzec wśród wysokich traw.

Łąki, pastwiska czy pola uprawne zwykle nie tworzą jednorodnego siedliska. Najczęściej towarzyszą im niewielkie kępy drzew lub krzewów. Są one bardzo ważne dla ptaków, które wykorzystują je jako

miejsce schronienia, odpoczynku, zakładania gniazd lub poszukiwania pożywienia. W kępach tych gnieźdzą się m.in. gąsiorek, cierniówka, makolągwa, szczygieł i trznadel. Pierwszy z nich, choć niepozornych rozmiarów, to prawdziwy drapieżca. Żywi się większymi owadami, ale nie pogardzi też myszą czy jaszczurką. Swoje zdobycze nabija czasami na kolce krzewów, tworząc swoiste spiżarnie.

Tereny wykorzystywane rolniczo to również doskonałe żerowisko dla ptaków drapieżnych, które swoje gniazda zakładają w lasach. Dlatego dla zachowania tej grupy ptaków konieczne jest utrzymanie mozaiki tych różniących się biotopów. Najbardziej spektakularny z tej grupy, występujący również w Beskidzie Sądeckim, jest orzeł przedni. Znacznie częstszy jest mniejszy od niego orlik krzykliwy. Najłatwiej natomiast o spotkanie z pospolitym mysołowem.

Derkacz *Crex crex* (fot. Jacek Drozda)

Gąsiorek *Lanius collurio* (fot. Cezary Korkosz)

Przystanek 4

bogatka
dzięcioł czarny
dzięcioł duży
kos
kowalik
modraszka
muchotówka białoszyja
paszkoł
pęczacz leśny
rudzik
strzyżyk
śpiewak
świstunka leśna

Rudzik *Erithacus rubecula*
(fot. Tomasz Wilk)

Ptaki w piętrach lasu

Las przez swoją skomplikowaną strukturę dostarcza żyjącym w nim zwierzętom niezliczonych miejsc, w których mogą one poszukiwać pożywienia, ukrywać się czy, jak w przypadku ptaków, budować swoje gniazda. Każdy gatunek posiada swoją niszę odróżniającą go w mniejszym lub większym stopniu od innych gatunków. Dzięki temu zmniejsza się międzygatunkowa konkurencja o zasoby, takie jak pokarm czy miejsce na gniazdo.

Przyjrzyjmy się dnu lasu. W gęstej roślinności tego piętra krzątają się niespokojnie drobne ptaki, takie jak rudzik i strzyżyk. Poszukują tu pożywienia – owadów, ale także zakładają gniazda. W poszukiwaniu pożywienia zlatują tu również drozdy – kos, śpiewak i paszkoł. Najłatwiej dostrzec je na ściółce, gdy w poszukiwaniu owadów przeszukują liście lub igliwie. Swoje gniazda zakładają jednak wyżej w krzewach i konarach drzew.

Kolejnym atrakcyjnym miejscem do życia w lesie są pnie, szczególnie tych najstarszych drzew. Pod ich korą znajdują się bowiem niezliczone larwy owadów. Szukają ich tutaj dzięcioły, kowalik i pełzacze. Z nich wszystkich kowalik posiada cechy, na które warto zwrócić szczególną uwagę. Jako jedyny krajowy ptak potrafi chodzić po pniu z głową skierowaną w dół. Zajmuje dziuple wykute przez dzięcioły, których zbyt szerokie otwory wejściowe zwęża, zalepiając gliną.

Aby dostrzec ptaki wysoko w koronach drzew, pomocna może okazać się lornetka, ale i tak najłatwiej stwierdzić ich obecność po śpiewie. Usłyszymy tu m.in. muchołówki, sikory i świstunki. Muchołówki wypatrują przelatujących owadów i łapią je w locie. Sikory i świstunki przeczesują zakamarki gałęzi i liści w poszukiwaniu niewielkich gąsienic. Wysoko w koronach można dostrzec największe ptasie gniazda, które należą do ptaków drapieżnych.

Kowalik *Sitta europaea* (fot. Cezary Korkosz)

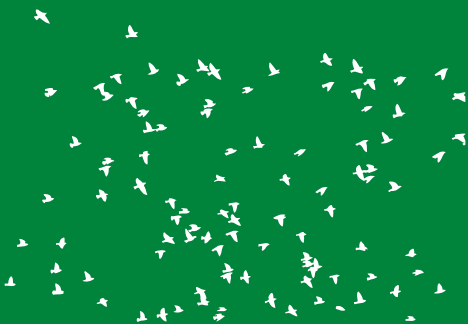
Muchołówka białoszyja *Ficedula albicollis*
(fot. Mateusz Matysiak)

Przystanek 5

bocian biały
bogotka
kapturka
modraszka
muchotówka białoszyja
mysikrólik
raniuszek
rudzik
zniczek

Bogatki *Parus major*
(fot. Grzegorz Leśniewski)

Rok w życiu ptaka

Obecność cyklu rocznego jest typowa dla wszystkich ptaków, ale szczególnie dobrze widoczna wśród gatunków zamieszkujących strefę umiarkowaną. Gatunki różnie reagują na zmiany pór roku i warunków pogodowych, przyjmując różnorodne strategie radzenia sobie z okresowym niedostatkiem pokarmu, wody lub niekorzystnymi warunkami.

Ptaki osiadłe nie odbywają sezonowych przelotów na zimowiska i z powrotem. Pozostają cały rok na jednym obszarze, gdzie się gnieźdzą, wyprowadzają potomstwo, pierzą się, żerują i zimują. U wielu w okresie jesienno-zimowym zanikają zachowania terytorialne. Tworzą one wtedy stada, np. sikory, raniuszki czy mysikróliki. Rozejrzyjmy się, czy nie dostrzeżemy ich gdzieś na trasie naszej ścieżki.

Zupełnie inaczej radzą sobie gatunki regularnych wędrowców, takich jak np. kapturka, muchotówka białoszyja czy gąsior. Ponieważ odżywiają się przede wszystkim bezkręgowcami, zmuszone są jesienią do poszukiwania pokarmu w innych regionach Europy, a nawet świata.

Wiosną ptaki na obszarach lęgowych zajmują terytoria i wyprowadzają pisklęta. W pełni lata przychodzi czas na wymianę piór na nowe i budowanie zapasów tłuszczu na zbliżającą się wędrówkę – jest to tzw. okres polegowy.

Na przełomie lata i jesieni przychodzi pora rozpoczęcia jesiennej wędrówki. Ptaki podążą w kierunku zimowisk, które mogą być położone blisko, np. w południowo-zachodniej Europie (jak u rudzika), lub znacznie dalej, np. w środkowej lub południowej Afryce (jak u muchołówki białoszyjej). Tam ptaki te spędzą okres, kiedy na ich lęgowiskach panuje zima i brakuje pokarmu.

Jednak już na przełomie zimy i wiosny znów wyruszą w drogę – tym razem w przeciwną stronę, kierując się z zimowisk na środkowoeuropejskie obszary lęgowe. Okres ten nazywamy wędrówką wiosenną. W ten sposób roczny cykl ptaków wędrownych się zamyka. Znowu nadchodzi wiosna...

Rycina obrazująca w uproszczeniu cykl roczny

Zniczek *Regulus ignicapilla*
(fot. Grzegorz Leśniewski)

Przystanek 6

dzięciot biało-grzbiety
dzięciot trójpalczasty
pęczacz leśny
puszczyk uralski

Pisklęta puszczyka uralskiego *Strix uralensis*
(fot. Grzegorz Leśniewski)

Martwe drzewa w lesie

Przechodząc przez las, widzimy, że nie wszystkie drzewa są żywe – niektóre obumierają lub są już martwe i stojąc lub leżąc, ulegają powolnemu rozkładowi. Taki widok może niektórym wydawać się nieestetyczny, ale trzeba pamiętać, że są one w lesie nie mniej potrzebne niż drzewa żywe. Zapominamy bowiem, że las tworzą nie tylko drzewa.

Las jest ekosystemem złożonym z wielkiej liczby gatunków roślin, zwierząt, grzybów i mikroorganizmów połączonych wzajemnymi zależnościami i żyjących w określonych warunkach środowiska nieożywionego. Ekosystem tworzy spójną całość, a jednym z podstawowych przejawów jego prawidłowego funkcjonowania jest zjawisko krążenia materii i przepływu energii pomiędzy poziomami troficznymi.

Martwe i zamierające drzewa są przejawem owych zjawisk w lesie – dzięki rozkładowi i mineralizacji materia organiczna przechodzi do postaci nieorganicznej, stając się znów przyswajalna dla roślin, które są podstawą piramidy troficznej całego ekosystemu.

Rola martwych i zamierających drzew jest jednak dużo większa. Ich obecność przyczynia się do znacznego wzrostu różnorodności biologicznej. Z powstających prostych związków nieorganicznych korzystają rośliny, w tym nowe pokolenie drzew, dla których niezwykle ważna jest także wilgoć gromadzona w butwiejącym drewnie. Martwe drzewa są zwykle bogate w naturalne dziuple i wypróchniałe nisze, z których korzystają liczne ssaki (np. popielice) i ptaki (np. sowy, pełzaczce). W miękkim martwym drewnie dzięcioły (np. trójpalczasty i biało-grzbiety) zwykle kują swe dziuple.

Poza tym w butwiejących pniach i konarach rozwija się wielka różnorodność bezkręgowców, które znajdują tu schronienie i pożywienie, co umożliwia przetrwanie zarówno gatunkom pospolitym, jak i licznej grupie organizmów rzadkich i zagrożonych wyginięciem. Bez martwych i zamierających drzew fauna i flora lasu byłyby o wiele uboższe.

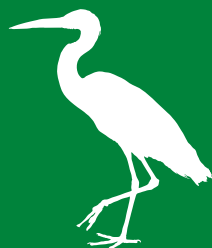
Dzięcioł trójpalczasty *Picoides tridactylus*
(fot. Grzegorz Leśniewski)

Dzięcioł biało-grzbiety *Dendrocopos leucotos*
(fot. Mateusz Matysiak)

Przystanek 7

bocian czarny
brodziec piskliwy
pliszka górską
pluszcz
sieweczka rzeczna

Pliszka górská *Motacilla cinerea*
(fot. Marek Szczepanek)

Ptaki nad rzeką

Rzeki i potoki są nieodzownym elementem górskiego krajobrazu. Przetrwanie ptaków związanych z rzekami uzależnione jest od stopnia naturalności nadrzecznych biotopów. Największym zagrożeniem dla tej naturalności są regulacje, którym poddana została znaczna część rzek w regionie. Naturalnie meandrujące koryta, takie jak to Muszynki, nad którym się znajdujemy, są tu jednak ciągle obecne i skupiają najbogatsze zespoły ptaków nadrzecznych. Niemniej jednak postępująca zabudowa hydrotechniczna jest realnym zagrożeniem również tych ocalałych rzek. Dlatego podejmuje się wiele starań, by regulacje ograniczyć jedynie do miejsc, w których ze względu na ochronę przeciwpowodziową są one niezbędne.

Z nurtem rzeki i jego najbliższym otoczeniem związanych jest kilka ciekawych gatunków ptaków. Pluszcz, mimo że bliżej mu do wróbla niż do kaczki, żeruje pod wodą, nurkując lub chodząc po dnie rzeki w poszukiwaniu owadów. Można go spotkać przez cały rok, również w zimie na niezamarzniętych od-

cinkach rzek. Buduje kuliste gniazda z mchu, które umieszcza pod nawisami brzegów lub pod mostami. W podobnych miejscach gniazda buduje żółto ubarwiona pliszka górska. Obrała ona jednak inną taktykę zdobywania pożywienia – wyłapuje owady nad wodą i dlatego najczęściej można ją zobaczyć, jak stoi na kamieniach wystających ponad lustro wody.

Owadożerne są również brodziec piskliwy i sieweczka rzeczna – dwa gatunki ptaków siewkowych gniazdujące nad karpackimi rzekami. Związane są z kamieniami górskich potoków porośniętych roślinnością we wczesnych stadiach sukcesji. W skąpo wyścielonych niewielkich zagłębieniach w gruncie zakładają gniazda, do których zawsze składają po cztery jaja.

Nieco inny tryb życia prowadzi bocian czarny. Ten długonogi amator ryb nad rzeką przebywa tylko w czasie żerowania, gnieździ się natomiast w starych lasach liściastych lub mieszanych, gdzie na wysokich drzewach zakłada swoje imponujące rozmiarami gniazda.

Bocian czarny *Ciconia nigra*
(fot. Tomasz Skorupka)

Pluszcz *Cinclus cinclus*
(fot. Mateusz Matysiak)

Gatunki:

- (1) sosnówka
- (2) myszotów
- (3) sójka
- (4) mysikrólik
- (5) puszczyk
- (6) trznadel
- (7) rudzik
- (8) czyż
- (9) dzięcioł duży
- (10) kowalik
- (11) śpiewak
- (12) bogatka

(fot. Tomasz Wilk)

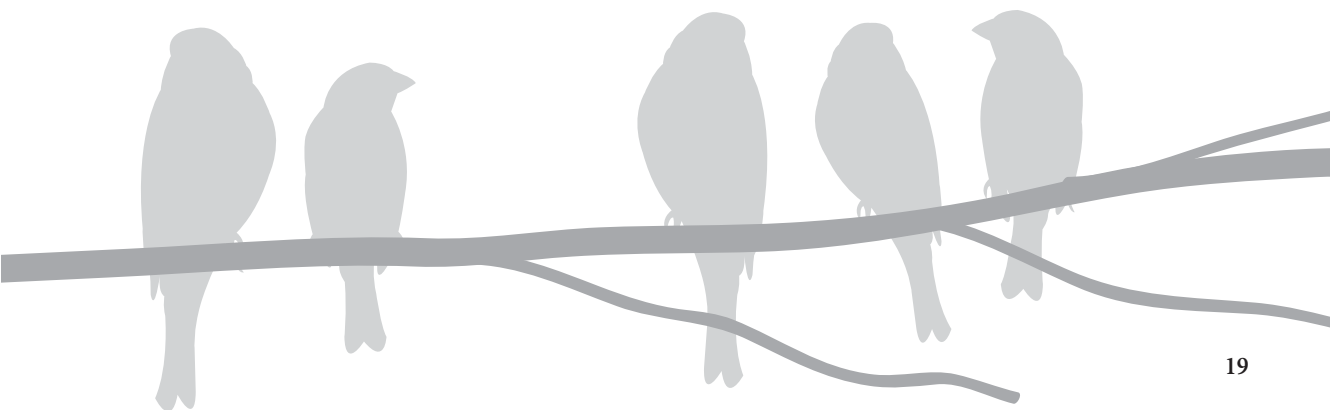
Mały atlas – najpospolitsze gatunki ptaków, które możesz spotkać podczas spaceru ścieżką ornitologiczną „Ptaki okolic Bradowca”.

Wędrując ścieżką ornitologiczną w okresie wiosenno-letnim, masz szansę na zboczach Bradowca podczas jednego poranka zauważyć nawet 30–40 gatunków ptaków. W okresie jesienno-zimowym ta liczba będzie mniejsza, ale i tak możliwe jest zobaczenie lub usłyszenie ok. 10–20 gatunków. Poniżej prezentujemy wizerunki wybranych gatunków, które możesz tu spotkać – rozejrzyj się wokół, uważnie nasłuchuj również głosów ptaków. Pamiętaj, że obserwacje ptaków znacznie ułatwi lornetka.

Powodzenia!

Wpisz poniżej wszystkie gatunki ptaków, które udało Ci się rozpoznać podczas wycieczki.
Spróbuj naszkicować te najbardziej charakterystyczne.

Publikacja wydana została w ramach projektu „Inwentaryzacja kluczowych gatunków ptaków polskich Karpat oraz stworzenie systemu ich monitorowania i ochrony” współfinansowanego przez Szwajcarię w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (OTOP) to założona w 1991 r. organizacja pozarządowa o statusie pożytku publicznego, zajmująca się ochroną dzikich ptaków i miejsc ich występowania. Celem OTOP jest zachowanie dziedzictwa przyrodniczego dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń. Jego działania wspiera rzesza kilku tysięcy członków i wolontariuszy. Jest polskim partnerem światowej federacji towarzystw ochrony ptaków – **BirdLife International**.

Jeśli nie jest Ci obojętny los polskiej przyrody, możesz wesprzeć działania OTOP. O tym, jak to zrobić, dowiesz się na stronie internetowej: www.otop.org.pl.

Leśny Zakład Doświadczalny (LZD) jest jednostką Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie zajmującą się prowadzeniem gospodarki leśnej i dydaktyki w lasach krynickich. Teren LZD stanowi poligon badawczy i naukowy Uniwersytetu. Tereny LZD, przez swoje walory przyrodnicze i atrakcyjne położenie, zachęcają do uprawiania sportów, turystyki i rekreacji.

ISBN 978-83-89830-25-8

